

crkva u svijetu

OBZORJA

METODOLOGIJSKE TEŠKOĆE SOCIJALNE PSIHOLOGIJE S OBZIROM NA USKRAĆENA LJUDSKA PRAVA*

Frane Franić i Ivan Tadin

Počeci moderne psihologije započeli su istraživanjem psihofiziologije osjeta. Promjenom jednog faktora uz potpunu kontrolu ostalih faktora istraživao se učinak. Ispitivanja su vršena u seriji od desetak odgovarajućih podražaja, na svega nekoliko ispitanika i tražila se je uzročno-posljedična veza što je zadatak svake znanosti. Razvojem psihologije širila su se područja njezina ispitivanja, ali ne i preciznost u pronalaženju uzročno-posljedičnih veza. Jedno od najtežih područja istraživanja jest socijalna psihologija. To se događa zbog teškoća da se kontrolira utjecaj različitih faktora kad se jedan mijenja. Zahvaljujući toj činjenici, razni istraživači dobivaju i potpuno suprotne zaključke. Tako na primjer, jedni istraživači dobivaju da obrada zemlje utječe na trajanje odsutnosti s radnog mjesta kod radnika zaposlenih u industriji, dok drugi imaju suprotne zaključke. Pogreška kod jednih i drugih nastaje zbog tradicionalnog, općeg, metodologijskog pristupa kad se je proučavao utjecaj samo jednog faktora. Ako na primjer, kod ispitivanja uzroka koji utječu na trajanje odsutnosti s posla ne ispitamo samo utjecaj obrade zemlje nego i obiteljsku odgovornost (broj članova obitelji), zaradu na radnom mjestu, stupanj osposobljenosti i niz drugih faktora te sve kod istih radnika isto-

* LITERATURA:

1. V. Dedijer: *Vatikan i Jasenovac*, Rad, Beograd, 1987, str. 788.
2. D. Đurić: *Mogući su i koraci unatrag*, *Vjesnik*, 48 (4. XI. 1988), 14777, 5.
3. J.: *Molnar: Ko je stvorio boga?*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1988, str. 96.
4. I. Tadin: *Apsentizam kod raznih grupa ispitanika*, Sisak, 1961, str. 55.
5. B. Wolf i K. Momirović: *Metrijske karakteristike skale stavova prema kletonacionalizmu*. *Primijenjena psihologija*, 9 (1988), 1-2, 39-43.

vremeno dovedemo u međusobnu vezu, pomoću raznih statističkih metoda, i tada u određenim slučajevima možemo dobiti da radnici koji obrađuju zemlju imaju najduže trajanje odsutnosti s posla, ali da isti radnici imaju i najveću obiteljsku odgovornost, najmanju zaradu, najslabiju osposobljenost, sve faktore koji povećavaju trajanje spomenute odsutnosti, te, kad se svi ti faktori isključe statističkim putem, dobiva se da obrada zemlje negativno utječe na trajanje odsutnosti s posla.⁴ Dakle, dobiven je potpuno suprotan zaključak od onoga kakav je u početku prividno bio. Na konkretnom primjeru to znači da kod industrijskih radnika niski životni standard utječe na trajanje odsutnosti s posla, a obrada zemlje povoljno utječe na životni standard pa i na smanjenje trajanja spomenute odsutnosti. Kad bi se radnicima koji obrađuju zemlju, prije tridesetak godina, bila oduzela zemlja, danas bi vladala glad, a produktivnost u privredi ne bi bila povećana jer ona, u Jugoslaviji ovisi o potpuno drugim faktorima. Slični problemi postoje i na drugim područjima socijalne psihologije.

Desetljeće prije trećeg tisućljeća, u Jugoslaviji se u centru društvenog interesiranja nalaze nacionalizam i nacionalna isključivost, što predstavlja najozbiljniju smetnju postojanju sadašnje Jugoslavije. Nije nikakvo čudo što su ove dimenzije predmet proučavanja socijalne psihologije. Jedno, najnovije, objavljeno istraživanje Borisa Wolfa, zaposlenog na Vojno-medicinskoj akademiji u Beogradu i Konstantina Momirovića, predsjednika Društva psihologa Hrvatske, istražuje skalu s kojom se ispituje nacionalizam, nacionalna isključivost i religioznost u međusobnoj svezi.⁵ Religioznost koja se ispituje nije obična religioznost, koja se obično susreće u životu i koja je, nažalost, najčešće polureligioznost, nego jasno izražena, »eksplicitna, prononsirana religioznost«. Na osnovu ispitivanja 772 ispitanika »klinički zdravih i stvarno pismenih muškaraca od 19 do 27 godina« u »uvjetima koji su ispitanike uvjerali da će njihovi odgovori ostati potpuno anonimni« zaključeno je, nakon komplicirane i oubičajene statističke obrade, da nacionalna orijentacija, nacionalna isključivost i eksplicitna religioznost imaju zajedničku osnovu, predstavljaju jedinstvenu dimenziju ličnosti, »jer su i religioznost i nacionalna vezanost i nacionalna isključivost samo modulacije istog, u osnovi poremećenog sklopa i neadekvatnih utjecaja okoline i odgojno obrazovnih institucija na formiranje ličnosti«. Autori tvrde da skala koju ispituju »može biti dobro prognostičko sredstvo, osobito za neke aktivnosti i zanimanja, a može biti od neke koristi i u kliničkoj praksi«. To znači da može poslužiti za profesionalnu orijentaciju ili selekciju, a to opet znači da ljudi koji su duboko religiozni mogu biti udaljeni iz određenih zanimanja (autori ne navode zanimanja, ali pretpostavljamo da to nisu neka sekundarna zanimanja nego primarna) i da treba da budu duševno liječeni i preodgajani, »jer je sigurno da je ovaj sklop ličnosti dobrim dijelom posljedica nedostatka u koncepciji i provedbi odgoja i obrazovanja mladih«.

Čini nam se da su autori napravili neke metodologijske pogreške koje su ih odvele potpuno krivim zaključcima, što smo spomenuli u uvodnom

• 1. U ovom poglavlju vidjeti: "Nacionalizam i religioznost u Jugoslaviji", "Psihologija", 1971, 1, 1-10.

⁴ Brojevi fusnota upućuju na redni broj u popisu literature.

razmatranju, jer su istovremeno ispitivali samo tri faktora: religioznost, nacionalizam i nacionalnu isključivost, a nisu ispitivali još barem desetak drugih faktora koji se međusobno isprepleću. Tako, nisu ispitivali rodoljublje, koje jugoslavenske državne i paradržavne strukture smatraju vrlo pozitivnom osobinom za razliku od nacionalizma koji ima vrlo negativnu konotaciju.

Nije ispitivan ni faktor identifikacije vjere i određene nacije. Od ukupno šest nacija koje žive u Jugoslaviji, četiri su Crkve dominantne u četiri nacije, a samo po dvije nacije imaju istu dominantnu Crkvu. Rijetko gdje na tako malom prostoru živi toliko naroda koji se međusobno i vjerski razlikuju. Čak jedna Crkva i ne priznaje postojanje druge Crkve. Čini nam se, da neke čestice koje autori pripisuju nacionalnoj isključivosti prije spadaju u vjersku isključivost, koju autori nisu metodologijski riješili.

U ovoj radnji nije uopće ispitano prikrivanje stavova. Religiozni — kad su se već kao takvi izjasnili, time automatski ne mogu biti u rukovodećim strukturama u zemlji zbog pozitivnih jugoslavenskih propisa (članovi Saveza komunista moraju biti ateisti, a oni su avangarda i rukovodioci u privredi i društvu) — nisu imali ništa izgubiti ako su rekli ono što misle o nacionalizmu. Naprotiv, ateisti dobro znaju što moraju reći i što mogu izgubiti, ako istaknu osobni nacionalizam u trenutku kada Savez komunista njihova naroda taj nacionalizam ne odobrava. Ovoj tvrdnji ide u prilog što u ovih posljednjih osam godina od kada traje tzv. kontrarevolucija na Kosovu nismo čuli nikada u jugoslavenskim sredstvima za pripočavanje da je vode religiozni ljudi, nego upravo obratno: navode se nekakve grupe marksista, staljinista, dakle ateističke skupine. To bi značilo da ateisti znaju dobro prikrivati svoj nacionalizam i svoju nacionalnu isključivost. Ali taj faktor kao i toliki drugi nije uopće ispitan.

[Vjerujemo da bi, kad bi svi spomenuti faktori kao i neki drugi bili ispitani istovremeno u jednom istraživanju koje bi vršili deklarirani ateisti i isto takvi religiozni istraživači, u timskom radu, rezultat koji prividno govori o istoj dimenziji religioznosti, nacionalizma i nacionalne isključivosti bio upravo suprotan. Naša se postavka temelji na najstarijoj metodi eksperimentalne psihologije, na metodi promatranja.

U toku II. svjetskog rata vršila su se genocidna razbojstva. To nije spriječilo časne sestre određene nacionalnosti da poslije rata pa sve do sada njeguju na isti način po bolnicama pripadnike svih naših naroda, jer u svakomu čovjeku vide Krista raspetoga. Časna majka Terezija, Albanka iz Jugoslavije, odgojena u versajskoj Jugoslaviji koju je Komunistička partija zvala tamnicom naroda, ima svjesnu religioznost i vrlo živo albansko rodoljublje, i pruža najveću ljubav odbačenim ljudima, u Indiji, u Americi i u svojoj rodnoj zemlji. Ljude različitih nacija ona ljubi kao i samu sebe. Otac Ante Gabrić, koji je ovih dana umro bio je veliki hrvatski rodoljub, ali želio se je pokopati u Indiji jer je 50 godina, asketskog života proveo u Indiji, radi Krista, sve dajući svojoj drugoj domovini i njezinim ljudima. Poznat je slučaj sv. Pavla koji je toliko volio svoj židovski narod da je bio spreman dati svoju dušu da bi Židovi upoznali Krista, a upravo je on apostol tolikih naroda koje je volio više nego

samoga sebe. U poslanici Galačanima kaže: »Nema tu više ni Židova ni Grka . . . jer ste svi samo jedan u Kristu Isusu.«

Gotovo pola stoljeća poslije II. svjetskog rata i bratoubilačkih ratova s kojima je okončana prva, versajska Jugoslavija i gdje je bila provedena prva libanonizacija Jugoslavije, tisak vladajuće partije Jugoslavije SSRN govori o mogućoj drugoj libanonizaciji Jugoslavije.² (Ovaj članak je citiran zato što je to jedan u nizu sličnih.) Praktički svi državni i paradržavni rukovodioci su ateisti jer su pripadnici Saveza komunista Jugoslavije. Prema tome, odgovornost za eventualnu, drugu libanonizaciju Jugoslavije ne može se pripisati religioznima.

Stručna radnja Wolfa i Momirovića nije ostala salonska rasprava.

Ne znamo, niti smo u stanju da provjerimo, da li se i u kojem obujmu liječe religiozni ljudi u Jugoslaviji zbog svoje religioznosti, ali smo u stanju da posvjedočimo kako se preodgajaju religiozni. Vojno izdavački i novinski centar u Beogradu izdao je 1988. godine jednu knjižicu³ protiv Rimokatoličke Crkve. O drugim Crkvama se ne govori »ne zbog toga što bi ostale vjere bile 'nešto drugo' već zato što je katolička teologija otišla najdalje u 'naučnom' obrazlaganju svoje teorije o bogu« (str. 8). U knjižici se tvrdi: a) da Katolička Crkva uči da čovjekom vlada sudbina i da to predstavlja kočnicu napretka da čovjek aktivno izmijeni svoju sudbinu (str. 27, 28, 29); b) da je papa Pavao VI. ponovno potvrdio postojanje đavla, a njegovo postojanje je opći alibi za sve postupke koje vjernik učini jer on to tumači zavedenošću od đavla i zato Rimokatolička Crkva neprekidno čini zlodjela (str. 33); c) sva čudesa Crkve od Isusa pa sve do Međugorja prikazuju se kao plod prevare i sugestivnog djelovanja (str. 78—92). Stanovište prema čudesima ne spominjemo kao nešto osobito negativno, u ovoj knjižici, jer su takvo stanovište imali mnogobrojni ljudi s manjom ili većom uspješnošću, počevši od farizeja pa do modernih teologa koji vjeruju, sami o sebi, da su kršćani, nego zato što Isusova čudesa nikada nisu imala za cilj da prisile ljude da povjeruju u njega. Na početku svog propovijedanja odbacio je kušnju vraga da pomoću čudesa odbaci slobodu čovjeka. Ta sloboda, djelomično ograničena navikama i utjecajima sredine, pretpostavlja i odgovornost za svoja djela. Jugoslavensku armiju tvore narodi i narodnosti Jugoslavije koji su religiozni i koji su ateisti. Pitamo se: koji su ciljevi onih vojnih krugova koji šire ovakvu literaturu vojnicima?

Nije potrebno da se Rimokatolička Crkva slavi zbog držanja u drugom svjetskom ratu naprama genocidima, ali: zašto se onda od određenih krugova neprekidno blati? Vrh Rimokatoličke Crkve Jugoslavije početkom 1943. g. nije se ogradio od genocida, nego je osudio genocide onih snaga od kojih nije bio ograđen oružjem ili šumom nego je bio na dohvat njihovih policijskih snaga. To su zabilježili svi svjetski mediji od Moskve do Londona, u to krvavo vrijeme. To je bilo usred rata kad se nisu znali pobjednici, kad je trka za atomskom bombom bila u punom jeku. Ne zamjeramo, niti tražimo, ali konstatiramo da mnoge sredine to nisu učinile ni do danas. Slično stajalište o genocidnosti Rimokatoličke Crkve,⁴ kao J. Molnar, zastupa i Vladimir Dedijer.

Konstatiramo da je zbog metodologijskih propusta donesen krivi zaključak autora B. Wolfa i K. Momirovića, da je »eksplicitna i prononsirana religioznost«, nacionalizam i nacionalna isključivost proizvod jedinstvene dimenzije ličnosti i da se *via facti*:

- a) religioznim ljudima zabranjuje pristup određenim zanimanjima;
- b) da se religiozni ljudi klinički liječe zbog religioznosti;
- c) da se religiozni ljudi putem anti-vjerske literature u Jugoslavenskoj Armiji preodgajaju;
- d) da se uspjeh takvog odgoja mjeri ljestvicom kleronacionalizma kojoj su ovi autori odredili metrijske karakteristike.

Sve takve zaključke smatramo netočnima i držimo da su suprotni pravima čovjeka.

Na osnovi metoda promatranja čini nam se da velike, svjetske religije povoljno utječu na rodoljublje, a nepovoljno na nacionalizam, etnocentrizam, hegemonizam i unitarizam.

Predlažemo različita ispitivanja koja bi vodili javni ateisti i javni religiozni istraživači u timskom radu i koja bi morala obuhvatiti na desetke faktora koji bi ispitivali: nacionalizam, etnocentrizam, rodoljublje, unitarizam, hegemonizam, ateizam i dr., i to s obzirom na različite nacije i barem dominantne religije u Jugoslaviji.

METHODOLOGICAL DIFFICULTIES OF SOCIAL PSYCHOLOGY WITH REGARD TO GRUDGED HUMAN RIGHTS

Summary

The authors in this article point at methodological omissions of work from social psychology, which wrongly concluded that religiosity and national exclusivism present united dimension of a person. That wrongly conclusion refers to human rights negatively. It is considered that religiosity influences to nationalism and ethnocentrism negatively.

The authors refer to objective approach to the question of religiosity and that should be taken in consideration all important factors at research. For this reason would be necessary, they say, team work, then that in teams should be members of different opinions and convictions, theists and atheists. They complain at some attitudes in our country which look at faith extremely ideological, negatively.